

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

ĐỖ THỊ MAI

TRUYỀN THUYẾT VỀ TỨ PHÁP VÀ LỄ HỘI CẦU
MƯA
Ở HUNG YÊN

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên – 2018

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

ĐỖ THỊ MAI

**TRUYỀN THUYẾT VỀ TỬ PHÁP VÀ LỄ HỘI CẦU
MƯA
Ở HƯNG YÊN**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS Nguyễn Hằng Phương

Thái Nguyên – 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của do tôi thực hiện dưới sự hướng dẫn của PGS. TS Nguyễn Hằng Phương – Nguyên Cán bộ trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên.

Tôi xin chịu trách nhiệm về tính khoa học cũng như về nội dung trích dẫn tài liệu của luận văn này.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả

Đỗ Thị Mai

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn thạc sĩ này, em xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, Khoa Sau đại học, Khoa Báo chí- Truyền thông và Văn học, Trường Đại học Khoa học, Đại học Thái Nguyên và các Thầy, Cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ em trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt, em xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới ***PGS. TS Nguyễn Hằng Phương*** – người đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo em trong suốt thời gian nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tôi xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, người thân, bạn bè và đã giúp đỡ, động viên, tạo điều kiện để tôi hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả

Đỗ Thị Mai

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
2.1. Lịch sử nghiên cứu truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên	2
2.2. Lịch sử nghiên cứu lễ hội cầu mưa	4
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
3.1. <i>Đối tượng nghiên cứu</i>	5
3.2. <i>Phạm vi nghiên cứu</i>	6
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	6
4.1. <i>Mục đích nghiên cứu</i>	6
4.2. <i>Nhiệm vụ nghiên cứu</i>	7
5. Phương pháp nghiên cứu:	7
6. Đóng góp của luận văn	8
7. Cấu trúc của luận văn.....	8
NỘI DUNG	9
CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN VỀ VÙNG ĐẤT HƯNG YÊN VÀ MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ TRUYỀN THUYẾT, LỄ HỘI	9
1.1. Một số vấn đề lý luận về truyền thuyết và lễ hội.....	9
1.1.1. Truyền thuyết.....	9
1.1.2. Lễ hội.....	11
1.2. Tục thờ Tứ pháp của người Việt.....	15
1.3. Điều kiện tự nhiên, văn hóa, xã hội của tỉnh Hưng Yên.....	18
1.4. Truyền thuyết và lễ hội ở Hưng Yên	23
1.4.1. <i>Truyền thuyết ở Hưng Yên</i>	23
1.4.2. <i>Lễ hội ở Hưng Yên</i>	24
CHƯƠNG 2: TRUYỀN THUYẾT VỀ TỨ PHÁP Ở HƯNG YÊN	28
2.1. Tổng quan truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên	29

2.1.1. Tín ngưỡng thờ Tứ pháp ở Hưng Yên	29
2.1.2. Hệ thống truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên	30
2.2. Truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên nhìn từ phương diện nội dung	33
2.2.1. Phản ánh sự hòa hợp của Phật giáo và những tín ngưỡng bản địa	33
2.2.2. Phản ánh ước mơ, nguyện vọng của nhân dân	40
2.2.3. Thể hiện sự tôn vinh với những người có công sáng tạo văn hóa.	43
2.3. Truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên nhìn từ phương diện nghệ thuật.....	47
2.3.1. Cốt truyện truyền thuyết	47
2.3.2. Mô típ điển hình.....	48
2.3.2.2. <i>Mô típ người hóa đá</i>	50
2.3.2.3. <i>Mô típ chiến công phi thường</i>	51
2.3.2.4. <i>Mô típ hiển linh âm phù</i>	53
2.3.3. Thế giới nhân vật	55
CHƯƠNG 3: LỄ HỘI CẦU MƯA TRONG MỐI QUAN HỆ VỚI TRUYỀN	
THUYẾT VỀ TỨ PHÁP Ở HƯNG YÊN	63
3.1. Lễ hội cầu mưa ở Hưng Yên.....	63
3.1.1. Hội tổng Ôn Xá - Văn Lâm	63
3.1.2. Hội Tứ pháp huyện Yên Mỹ	65
3.1.3. Hội chùa Thứa và Thanh Xá.....	66
3.1.4. Lễ hội cầu mưa ở Lạc Hồng.....	70
3.2. Mối quan hệ giữa truyền thuyết về Tứ pháp và lễ hội cầu mưa ở Hưng Yên.....	75
3.2.1. Sự hiện thực hóa của truyền thuyết về Tứ pháp qua lễ hội cầu mưa.	
.....	75
3.2.2. ....Lễ hội cầu mưa - nơi lưu giữ và phát huy giá trị của truyền thuyết về Tứ pháp	
.....	79
KẾT LUẬN.....	82
TÀI LIỆU THAM KHẢO	84

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Kho tàng văn học dân gian là nơi lưu giữ và bảo tồn những giá trị bản sắc văn hóa của dân tộc. Bởi vậy, nghiên cứu văn học dân gian ở bất cứ dân tộc nào cũng luôn chiếm một vị trí quan trọng. Trong kho tàng văn học dân gian thì truyền thuyết lại là một thể loại đặc biệt. Bởi những truyền thuyết dân gian thường có một cái lõi là sự thật lịch sử mà nhân dân truyền qua nhiều thế hệ đã lý tưởng hóa gửi gắm vào đó tâm tình tha thiết của mình cùng với thơ và mộng, chấp đôi cánh của sức tưởng tượng và nghệ thuật dân gian làm nên những tác phẩm văn học mà đời đời con người ưa thích. Nhưng không chỉ dừng lại ở lịch sử, nghiên cứu truyền thuyết chúng ta còn thấy mối quan hệ chặt chẽ giữa truyền thuyết và văn hóa đặc biệt là lễ hội.

1.2. Tín ngưỡng thờ Tứ pháp là tín ngưỡng bản địa của nước ta mang đậm màu sắc của nền văn minh lúa nước kết hợp với Phật giáo du nhập từ Ấn Độ, tồn tại phổ biến, rộng rãi ở Đồng bằng Bắc bộ. Đây là một trong những hình thái tín ngưỡng thờ thần nông nghiệp cổ sơ khi mà đời sống nông nghiệp lệ thuộc hoàn toàn vào thiên nhiên. Họ cầu mưa thuận gió hòa, cho cây cối tốt tươi mùa màng bội thu. Chính vì vậy, Pháp Vân, Pháp Vũ, Pháp Lôi, Pháp Điện lần lượt được ra đời để thỏa mãn nhu cầu tâm linh của con người lúc bấy giờ. Tìm hiểu truyền thuyết về Tứ pháp là con đường tìm về với những tín ngưỡng bản địa trong xu thế hội nhập với Đạo Phật. Hơn thế truyền thuyết cũng là cây cầu để khám phá và lý giải những giá trị sâu sắc của lễ hội dân gian nói chung và lễ hội cầu mưa nói riêng.

1.3. Mảnh đất Hưng Yên nơi không chỉ tự hào với *Thứ nhất kinh kì thứ nhì Phố Hiến* mà còn là cái nôi hình thành và nuôi dưỡng những giá trị văn hóa đặc trưng của vùng Đồng bằng Bắc bộ. Một phần lãnh thổ của Hưng Yên xưa kia thuộc trấn Kinh Bắc- trung tâm Phật giáo hàng đầu của cả nước, chính vì vậy

mảnh đất Hưng Yên có điều kiện tiếp biến đặc biệt với những đặc trưng văn hóa Bắc Ninh. Truyền thuyết về Tứ pháp và lễ hội ở Hưng Yên là một trường hợp điển hình cho mối quan hệ đó. Nhưng trong quá trình tiếp nhận ảnh hưởng, truyền thuyết và lễ hội đều có những thay đổi để phù hợp với đời sống tinh thần và vật chất của nhân dân Hưng Yên. Chính vì vậy nghiên cứu truyền thuyết về Tứ pháp và lễ hội cầu mưa ở Hưng Yên là một việc làm hết sức có ý nghĩa để khám phá, tìm hiểu và khẳng định bản sắc văn hóa của địa phương đồng thời làm sáng tỏ những đặc điểm cơ bản của thể loại truyền thuyết đặt trong mối quan hệ với lễ hội truyền thống. Mặc dù vấn đề đã được một số nhà nghiên cứu đề cập nhưng chưa có công trình nào nghiên cứu một cách hệ thống để nêu bật đặc điểm và mối quan hệ giữa truyền thuyết về Tứ pháp và lễ hội cầu mưa ở Hưng Yên.

1.4. Là một người con của mảnh đất Hưng Yên, chúng tôi luôn ý thức được tầm quan trọng của việc bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống trong cuộc sống hôm nay. Nghiên cứu truyền thuyết về Tứ pháp và lễ hội cầu mưa chúng tôi mong muốn góp một phần nhỏ bé để lý giải, để nhận thức về một hiện tượng văn hóa độc đáo của địa phương và của dân tộc. Từ đó góp phần hình thành những định hướng bảo tồn và phát huy giá trị của tín ngưỡng này trong bối cảnh hiện nay.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Lịch sử nghiên cứu truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên

Trong tâm thức người Việt, đặc biệt ở Bắc Ninh và Hưng Yên, tín ngưỡng thờ Tứ pháp đã ăn sâu bám rễ. Đây là nơi phát tích cũng là nguồn gốc sơ khai, nền tảng của hệ thống tín ngưỡng thờ Tứ pháp ngày nay. Sau đó tín ngưỡng thờ Tứ pháp đã nhanh chóng lan tỏa vùng ảnh hưởng đến các tỉnh thuộc Đồng bằng Bắc Bộ. Bởi vậy nên có rất nhiều nhà khoa học quan tâm, nghiên cứu về tín ngưỡng thờ Tứ pháp. Có thể kể tên một số công trình tiêu

biểu như: Nguyễn Văn Huyền (1995), *Góp phần nghiên cứu văn hóa Việt Nam*; Võ Thị Hoàng Lan, *Về tục thờ Tứ pháp của người Việt* (2012) - Tạp chí Di sản văn hóa, số 2(39); Nguyễn Minh San (1998), *Tiếp cận tín ngưỡng dân dã Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội; Nguyễn Mạnh Cường (2000), *Chùa Dâu – Tứ Pháp và hệ thống các chùa Tứ pháp*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội; Nguyễn Đăng Duy (2001), *Văn hóa tâm Linh*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội; Ngô Đức Thịnh, Trương Chí Long (2013), *Văn hóa thờ nữ thần – Mẫu ở Việt Nam và Châu Á bản sắc và giá trị*, Nxb Thế giới; ...

Ngoài ra, tín ngưỡng thờ Tứ pháp còn thấy được đề cập nhiều trên các tạp chí, báo mạng điện tử, nghiên cứu như: *Tục thờ Tứ pháp – một hình thức tín ngưỡng nông nghiệp cầu mưa, cầu tạnh* của Lê Thị Kim Loan đăng trên Thông báo Khoa học Đại học Văn Hóa, tập 3 – 1999; *Tín ngưỡng thờ Tứ pháp tại đồng bằng Bắc bộ* của Trần Lan Chi đăng trên phapluanonline (tập san pháp luận số 09 ngày 05 tháng 11 năm 2009); *Luy Lâu và Tứ pháp – Mây Mưa Sấm Chớp*” của Phan Cẩm Thượng đăng trên tạp chí Tia Sáng (số 10/ 2013)...

Các công trình nghiên cứu trên đều chủ yếu đi sâu phân tích nguồn gốc, các nghi lễ phụng thờ Tứ pháp. Các công trình nghiên cứu tập trung vào việc sưu tầm, nghiên cứu về hệ thống các truyền thuyết về Tứ pháp ở khu vực Bắc Ninh. Còn việc nghiên cứu truyền thuyết về Tứ pháp ở Hưng Yên như một đối tượng nghiên cứu độc lập vẫn chưa được nhiều nhà nghiên cứu khai thác. Đáng kể nhất cho đến nay là khóa luận “*Việc phụng thờ Tứ pháp ở Văn Lâm Hưng Yên trong bối cảnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa*” (2014) của sinh viên Lê Thị Thủy, trường Đại học Văn hóa - Hà Nội. Ở công trình này, tác giả đã lý giải nguồn gốc của tín ngưỡng thờ Tứ pháp ở Văn Lâm- Hưng Yên; nghiên cứu thực trạng của tín ngưỡng phụng thờ Tứ pháp ở Văn Lâm trong bối cảnh hiện nay đồng thời cũng nghiên cứu sự vận động và ý nghĩa của tín ngưỡng này trong đời sống của nhân dân. Tuy nhiên phạm vi nghiên cứu của công trình mới chỉ dừng lại ở một khu vực nhất định đó là Văn Lâm – Hưng Yên.

Có thể thấy rằng các công trình nghiên cứu truyền thuyết về Tứ pháp đã có những đóng góp quan trọng giúp chúng ta lý giải và trân trọng, lưu giữ một di sản văn hóa của vùng Đồng bằng Bắc Bộ nói chung và của mảnh đất Hưng Yên nói riêng. Tuy nhiên, hầu hết các công trình nghiên cứu chưa khai truyền thuyết về Tứ pháp dưới những góc độ của đặc trưng thể loại. Đây vẫn là một tàng đất mới mẻ mà chúng ta có thể tiếp tục cày xới để mang đến những đóng góp giá trị khi nghiên cứu đề tài này.

2.2. Lịch sử nghiên cứu lễ hội cầu mưa

Trong tâm thức của người Việt, lễ hội truyền thống từ lâu đã trở thành một sinh hoạt văn hóa không thể thiếu vì lễ hội chính là sự phản ánh phong tục tập quán, tín ngưỡng và bản sắc của dân tộc. Với đặc thù là một đất nước sản xuất nông nghiệp nên những yếu tố thời tiết nắng, mưa có ảnh hưởng rất lớn đến đời sống của nhân dân. Cũng chính bởi vậy nên nghi lễ cầu mưa trở thành nghi lễ của rất nhiều dân tộc trên dải đất hình chữ S. Có thể kể đến một số lễ hội chủ yếu sau: Lễ hội cầu mưa người Lô Lô (*theo báo điện tử vietbao.vn đăng ngày 05 tháng 9 năm 2008*); lễ hội cầu mưa (hay còn gọi là lễ hội Xén Xó Phón) của người Thái vùng Tây Bắc (*theo vietbao.vn đăng ngày 03 tháng 10 năm 2008*); Phú Yên: Phục dựng lễ hội “Cầu mưa” của người dân tộc Êđê (*theo báo điện tử baovanhoa.vn đăng năm 2010 viết bởi Nguyễn Trần Vĩ*); lễ hội cầu mưa của người Chăm Vân Canh, Bình Định (*theo báo điện tử http://viettems.com/ đăng ngày 22 tháng 5 năm 2010*); Lễ hội cầu mưa người Chăm ở Bình Thuận (*theo báo điện tử : http://viettems.com đăng ngày 22 tháng 5 năm 2010*). *Độc đáo tục rước Tứ Pháp cầu mưa của cư dân Đồng bằng sông Hồng* (Báo mới. com đăng ngày 15 tháng 12 năm 2015); *Lễ hội cầu mưa – nét độc đáo trong tín ngưỡng tôn sùng tự nhiên của cộng đồng dân của cộng đồng dân tộc Việt* (Sùng A Cải- Lieenketviet.net ngày 15 tháng 5 năm 2016)...

Ở Hưng Yên với ảnh hưởng của các truyền thuyết về Tứ pháp kết hợp với tâm thức của những cư dân nông nghiệp trở thành mảnh đất màu mỡ để